

Ігнатенко М.П.

*Національний університет «Одеська юридична академія»,
асистент кафедри кримінального права*

ПОДВІЙНА ФОРМА ВИНИ: МІФ ЧИ РЕАЛЬНІСТЬ?

Сучасне чинне кримінальне законодавство України визначає, що єдиною підставою кримінальної відповідальності є вчинення особою суспільно небезпечного діяння, яке містить склад злочину, передбаченого Кримінальним кодексом України (ч. 1 ст. 2 КК України). іОбов'язковою ознакою суб'єктивної сторони будь-якого складу злочину є вина. Вона повинна бути встановлена у кожному випадку вчинення злочину, а тому важливість встановлення її змісту та форми сумнівів не виникає.

Відповідно до ст. 23 КК України під виною розуміється психічне ставлення особи до вчинюваної дії чи бездіяльності, передбаченої цим Кодексом, та її наслідків, виражене у формі умислу або необережності. Отже, чинне кримінальне законодавство України визнає існування лише двох форм вини - умислу та необережності. В той же час слід зазначити, що в науці кримінального права вже не одне десятиліття одним із найбільш обговорюваним та дискусійним залишається питання відносно існування третьої формою вини, що представлена в юридичній літературі як «змішана», «подвійна», «складна», «комбінована» форма вини.

В основу виділення вказаного кримінально-правового феномену покладено ідею, що з'явилася в науці кримінального права ще на початку XIX століття. Її автор, П.А. Фейербах, виступаючи проти збереження в кримінальному праві поняття непрямого умислу, згідно з яким в умисну вину ставилися всі наслідки свідомо вчиненого особою діяння, відзначав, що бувають випадки збігу умислу і необережності в одному діянні. П.А. Фейербах визначив такого роду випадки терміном «необачність, визначена злим наміром» (Фейербах П.А. Уголовное право. В 3 кн. Кн.1. 1810, с. 56-57). Запровадження цієї категорії повинно було усунути об'єктивне ставлення, що мало місце при поширенні поняття непрямого умислу на наслідки, що охоплюються не умислом, а необережністю.

Ідея виділення подвійною форми вини, як і будь-яка інша кримінально-правова проблематика, має як прихильників так і противників.

Оскільки об'єм даної роботи не дозволяє у повній мірі розглянути вказане питання, ми вирішили зупинитися здебільшого на аналізі аргументації противників подвійної формою вини.

В науковій літературі вона представлена зокрема тезами, що вина у вчиненні одного злочину завжди єдина і виступає у формі умислу чи необережності (Комментарий к Уголовному кодексу Российской Федерации. 1997, с.62), будучи кримінально-правовими категоріями, дані форми вини характеризують весь злочин у цілому (Филановский И.Г. Социально-психологическое отношение субъекта к преступлению. 1970, с.151-152). Деякі автори прямо відмічають, що відповідно до кримінального законодавства вина - це завжди умисел чи необережність, що зовсім не означає одночасне їх поєднання (Наумов А.В. Уголовное право. Общая часть. 1996, с.210).

Наведені позиції виходять із єдності вини у вчиненні одного злочину, яка фактично визначається єдністю психологічного процесу, що складається із елементів свідомості та волі.

Однак, вважається, що концепція подвійної форми вини не відкидає єдності вини, а навпаки, саме подвійна форма вини вказує на єдність вини у вчиненому злочині, з тією лише особливістю, що об'єктивна сторона таких злочинів ускладнена настанням додаткового, більш тяжкого наслідку. А аргумент щодо відсутності необхідності законодавчого закріплення подвійною формою вини спростовується положеннями норм Особливої частини КК України, які передбачають відповідальність за злочини, які характеризуються умисною формою вини по відношенню до діяння та необережною формою вини по відношенню до суспільно-небезпечних наслідків. Тим самим, на думку Портнова І., законодавець як би визнає існування змішаної форми вини (Портнов І. Двойная вина в практике применения уголовного закона // Советская юстиция. - 1980. - №23. - с. 26).

Те, що ці злочини не охоплюються лише умислом чи необережністю, на нашу думку, свідчать також, зокрема, положення ст. 27 Кримінального кодексу Російської Федерації (відповідальність за злочин, вчинений з двома формами вини), ст. 25 КК Республіки Білорусь (поєднання умислу та необережності при вчиненні злочину (складна вина), ст. 22 Республіки Казахстан (відповідальність за злочини, вчинені з двома формами вини).

Слід зазначити, що і прихильники (Портнов І. Двойная вина в практике применения уголовного закона // Советская юстиция. - 1980. - №23. - с. 26) і противники (Кригер Г.А. Определение формы вины // Советская юстиция. - 1979. - №20. - с.26) концепції подвійної форми вини визнають поєднання умислу та необережності у одному злочинному діянні. Різниця між поглядами вказаних вчених полягає лише в тому, що прихильники подвійної форми вини визначають таке поєднання як самостійну форму вини, а противники просто відмовляють у подібному поєднанню умислу і необережності в самостійній якісно новій формі вини.

Отже, вищевикладене дозволяє зробити висновок, що, попри відсутність законодавчого закріплення в КК України, кримінально-правової категорії подвійної форми вини, вказане поняття має місце бути, і її законодавче закріплення тільки сприятиме удосконаленню практиці застосування кримінального закону.